

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статья посвящена изучению особенностей фонетической ассимиляции англо-американских заимствований в немецкой и украинской терминологии сферы информационных технологий. Выявлены как общие характеристики, так и конкретно языковые особенности реализации согласных фонем английского языка в слитной немецкой и украинской речи.

Ключевые слова: *информационные технологии, заимствование, англо-американизмы, согласная фонема, реализация, диафон, ксенофон.*

The article is devoted to the study of phonetical assimilation process peculiarities of Anglicisms in German and Ukrainian terminology within the field of informational technologies. Both general and specific language features of the English consonant phonemes production in connected German and Ukrainian speech are defined.

Key words: *informational technologies, borrowings, Anglicisms, phoneme, realization, diaphone, xenophone.*

Сучасна дійсність характеризується переносом “епіцентру” життя суспільства з реального світу в умовну, віртуальну реальність. Проникнення новітніх технологій у повсякденне життя людини приводить до значного поширення лексики даної сфери та її входження в усну комунікацію не тільки професіоналів, але й користувачів. Особливого значення в даних умовах набувають лексичні новотвори сфери інформаційних технологій, тобто так звана комп’ютерна термінолексика. Основний шар сучасної комп’ютерної термінолексики мов світу становлять англо-американські запозичення даної сфери [1: 1]. Вивчення впливу сучасного етапу англо-американських запозичень на всіх мовних рівнях є актуальною задачею лінгвістичних досліджень.

Об'єктом даного дослідження є прочитане мовлення професійних німецьких та українських дикторів радіо та телебачення у випусках новин, що носять інформаційний характер, віднесених до сфери інформаційних технологій. В якості предмета дослідження обрана варіативність реалізації консонантних фонем англійської мови в німецькому та українському звучному мовленні сфери інформаційних технологій.

Орієнтація на мовлення дикторів-професіоналів у якості вимовного стандарту залишається провідною при дослідженні нормативної вимови [2: 65]. Вимова дикторів, які є “законодавцями” орфоепічної норми, відрізняється дотриманням всіх установлених правил вимови [3: 86]. Тексти випусків новин реалізовані в середньому темпі, емоційно нейтральні, у них відсутнє діалектне забарвлення, характеристики звукових модифікацій наближаються до своїх основних алофонів [2: 55].

Мовний матеріал представляє собою репрезентативний список англо-американських запозичень сфери інформаційних технологій, що складає 1300 реалізацій лексичних одиниць в кожній мові, що розглядається. Матеріалом дослідження послужило мовлення дикторів радіо та телебачення Німеччини та України.

Ціль даного дослідження полягає у виявленні особливостей і закономірностей реалізації приголосних фонем англо-американських запозичень у німецькому та українському мовленні сфери інформаційних технологій.

Дослідження особливостей вимови англо-американізмів у німецькій та українській мові свідчать про перевагу англійського варіанта вимови над американським [4: 11; 5: 117]. Тому в даному дослідженні порівняння вимови англо-американізмів у німецькому та українському контексті виконується у відповідності із англійською нормою вимови.

Порівняльний аналіз консонантних систем англійської та німецької, англійської та української мов демонструє істотні розходження, але дозволяє виявити загальні особливості: в обох мовах-реципієнтах відсутні інтердентальні фрикативи [T, D].

В якості найбільш імовірної заміни-відповідності англійським приголосним фонемам [T] і [D] виступають німецькі дентальні фрикативи [s] і [z] та українські постдентальні фрикативи [C'], [3'], а також дентальні фрикативи [C] та [3]. В німецькій мові також можлива передача [T] і [D] фонемою [t], що обумовлено орфографією: (English) synthesizer [T] — (Deutsch) Synthesizer [t].

Усі інші відмінності є конкретно мовними для кожної пари «мова — донор» (англійська) — «мова — реципієнт» (німецька, українська) і заслуговують на детальний опис.

У випадку з фонемою [w] вживання знайомої графеми для позначення незнайомої фонемі може внести невизначеність для носія німецької мови, тому що в німецькій мові фонемі [v] відповідають графеми “w” і “v”. Таким чином, з огляду на графемно-фонемну співвіднесеність англійської графеми “w” і фонемі [w], в німецькому мовленні можлива реалізація графеми “v” фонемою [w] за аналогією.

В якості відповідності англійському білабіальному сонанту [w] можна розглядати українську білабіальну фонему [B], лабіодентальному фрикативу [v] — лабіодентальний алофон фонемі [B], що є позиційно зумовлений.

Протиставлення приголосних по ознаці дзвінкості — глухости характерно для англійської та української мов у всіх позиціях, у той час як у німецькій мові в позиції кінця слова й складу відбувається обов’язкове оглушення дзвінкого приголосного. Крім артикуляційних розходжень, для англійської мови значимою є тривалість попереднього голосного (“prelenis lengthening” (подовження голосного, що передує дзвінкому шумному приголосному) [6: 45; 7: 107].

В англійській мові розрізняють «світлий» і «темний» варіанти реалізації фонемі [l]: «світлий» варіант [l] характерний при реалізації в позиції перед голосними, особливо перед голосними переднього ряду. «Темний» (велярний, задньопіднебінний) варіант [l] характерний у позиції кінця слова й перед приголосним [7: 97]. У німецькій мові фонема [l] завжди «світла», альвеолярна. В українській мові, яка володіє категорією палаталізованості приголосних, альвеолярному сонанту [l] відповідають постдентальний [lʰ] та дентальний [l].

Реалізація фонемі [ɹ] в англійській та німецькій мовах залежить від її позиції в слові. В англійській мові в анлауті фонема [ɹ] реалізується як альвеолярний апроксимант, у німецькій мові — як увулярний фрикатив або апроксимант. У поствокальній позиції в межах складу в англійській мові фонема [ɹ] реалізується як шва або не реалізується зовсім. У німецькій мові фонема [r] після довгого голосного вокалізується ([e]), після короткого голосного можливий один з консонантних варіантів або вокалізація. Особливості реалізації англійської фонемі [ɹ] у поствокальній позиції в німецьких та українських запозиченнях сфери інформаційних технологій були вивчені в рамках дослідження реалізації голосних фонем [8: 84]. В українській мові в якості відпо-

відності можна розглядати постдентальний вібрант [P'] та альвеолярний вібрант [P]; їх реалізація не зумовлена позицією в слові.

Фонемні й фонематичні розходження зумовлюють розходження в дистрибуції звуків, наявних у фонемному інвентарі англійської та німецької мов: фонема [C], що у німецькій мові зустрічається тільки в ауслаті, фонемні [s], [sp] і [st] в анлауті, а так само дзвінкі шумні приголосні в ауслаті. В якості відповідностей-замін англійських фонем [s], [sp], [st] у німецькій мові можна розглядати схожі фонемні [z], [Sp], [St], для англійської фонемні [C] — відповідну німецьку фонему [C] або [S], для англійської фонемні [G], відсутній в німецькій мові, — німецьку [Z]. В українській мові постальвеолярним африкатам [C] та [G] відповідають фонемні [Ч] та [ДЖ], однакові за місцем та способом утворення.

Наступне розходження в дистрибуції приголосних фонем виникає між англійською фонемою [N] та сполученням [Ng]. У німецькій мові комбінації графем “ng” відповідає винятково фонема [N], у той час як в англійській мові як [N], так і [Ng]. Дані дослідників свідчать про те, що в німецькій мові при вимові англо-американських запозичень не відбувається диференціації між [N] і [Ng], і обидві англійські фонемні замінюються фонемою [N] [6: 236]. В українській мові відсутній веллярний сонант [N], тому більш імовірним уявляється заміна англійської фонемні [N] сполученням українських фонем [Н] та [Г].

Фонемні [t] і [d] є альвеолярними (або альвеолярно-дентальними) в англійській мові й дентальними в німецькій, настільки незначне розходження не представляє інтересу для дослідження, так само як і фонема [f].

Консонантні системи англійської та української мов налічують фонемні, однакові за місцем та способом утворення, які можна розглядати як повні відповідності: білабіальні проривні [p, b] — [П, Б], веллярні проривні [k, g] — [К, Г], білабіальні сонанти [m] — [М], лабіодентальний фрикатив [f] — [Ф], постальвеолярні фрикативи [S, Z] — [Ш, Ж], білабіальний сонант [w] — [В]. Крім цього, можна виділити ряд фонем, однакових за способом утворення, але різних за місцем утворення: альвеолярний проривний [t] — дентальний проривний [Т], постдентальний [Т'], альвеолярний проривний [d] — дентальний проривний [Д], постдентальний проривний [Д'], альвеолярний сонант [n] — дентальний сонант [Н], постдентальний сонант [Н'], альвеолярний фрикатив [s] — постдентальні фрикативи [С'], дентальні фрикативи [C], альвеолярний фрикатив [z] — постдентальні фрикативи [З'], дентальний фрикатив [z].

Фонеми [p], [t], [k] варто виділити окремо у зв'язку з їх аспірованістю в англійській мові.

Порівняльний аналіз консонантної системи англійської й німецької, англійської й української мов дозволив виділити ті англійські фонери, які піддалися вивченню в ході дослідження: відсутні в німецькому та українському фонетичному складі або неможливі в певних позиціях у слові внаслідок фонотактичних обмежень мовреципієнтів. Таким чином, матеріалом для даного дослідження були обрані реалізації наступних англійських приголосних фонем в німецькій та українській мовах: [T], [D], що не мають еквівалентних фонем у фонемному інвентарі обох мов-реципієнтів; [ɹ], [l], що мають еквівалентні фонери, але значно різняться артикуляційно.

Крім того, вивченню підлягає реалізація наступних англійських приголосних фонем в німецькому мовленні: [s], [sp], [st] в анлауті (в автохтонному німецькому матеріалі в анлауті не існує глухого [s] ні перед голосним звуком, де він реалізується як фонема [z], ні перед фонемами [p] і [t], де він вимовляється як [S]) й [b], [d], [g], [z] в ауслауті, що мають у німецькій мові фонемні відповідності, чий прояв у даній позиції обумовлено правилами фонотактики німецької мови (завжди оглушаються в даній позиції), а також фонема [G], відсутня в німецькій мові.

Матеріалом дослідження реалізації англійських приголосних фонем в українському мовленні було обрано фонери [N] та [h], відсутні в консонантній системі української мови, фонери [p], [t], [k], що є аспірованими в англійській мові, а також фонери [m], [d], [n], [s], [z], що відрізняються артикуляційно та мають в українській мові більш ніж одну імовірну фонемну відповідність у зв'язку з наявністю категорій палаталізованих фонем.

Аналіз реалізації приголосних фонем англо-американських запозичень в німецькому та українському мовленні дозволив виявити наступні діафонічні відносини:

Проста субституція (заміна однієї фонери мови-донора однією фонемою мови-реципієнта):

Німецька мова:

а) Оглушення дзвінких фонем в ауслауті:

[b]: *Web, Website, Webbrowser, Computing Lab, Web-Strategien, USB-hub*

[g]: *Logdaten, Big Torrent Client, Underdog*

[z]: *Windows, des Music Stores, Commons, Emails, Displays, Spams, Carphone Warehouse, des Music Stores;*

б) 1 (e) — 1 (d): *E-mails, Apple, Digital Life, Player, Power World Seller, Display, Spam-Folder, Google, der General Public License, Videoplayer, Oracle, digital*;

в) [D] — [D]: *Ethernet Protokoll, Python, Motherboard*;

г) [T] — [T]: *Bluetooth, Multithreading, Bandwidth, Throughput, Hyperthreading*;

г) сполучення «sp» в анлауті — [sp]: *Anti-Spam, Display, Spamfilterung, Spam-Folder, Webspaces, Spam-Filter, Spam-Ordner, Spam, Anti-Spam-Allianz, Spamflut, Spamaufkommen, Spam-mails, Spamkiss*;

д) сполучення «st» в анлауті — [st]: *Starter, Music Store, Installer, Startup-Companies, Memory Stick, installiert*.

Українська мова:

а) заміна англійських фонем відповідними українськими, однаковими за способом та місцем артикуляції:

[p] — [П]: *спікерфон, трафік-протокол, спам*

[k] — [К]: *сканувати, хакер атака, кібер безпека*

[m] — [М]: *монітор, медіа індустрія, анлімітид*

[w] — [В]: *фаєрволз, вокі-токі*;

б) заміна англійських фонем відповідними українськими, однаковими за способом утворення, але різними за місцем утворення:

[s] — [С]: *інтерфейс, смартфон, сервер*

[z] — [З]: *юзер, браузер*

[h] — [Х]: *хакер, хостінг, хай-тек, смарт хоум*

[w] — [В]: *Віндоус, вай фай, Віндоуз*.

Звукова конвергенція (передача двох іншомовних фонем однією фонемою мови, що запозичує):

Німецька мова:

[v] — [v]: *Voice chat, Videoplayer, Virus, Virtual Memory*

[w] — [v]: *Hardware, Worddokument, Web, World Wide Web, wireless USB, wireless, Software*.

Українська мова:

[v] — [В]: *відеоплеєр, провайдер*

[w] — [В]: *вокі-токі, веб мастер, Ворд, вінчестер*.

Звукова дивергенція (передача однієї фонемі запозиченого слова різними фонемами мови, що запозичує):

Німецька мова:

а) [s] в анлауті — [s]: *Microsoft, Software, surfen, Songs, Service, des Music Stores, Power-Seller, Sender-ID, Simple Mail Transfer Protokoll*,

Linuxserver, Softwarelösungen, Simple Mail Transfer Protokoll, Service Provider, angesurften, Software, Solution

[s] в анлауте — [z]: *Sensoren, Software*;

б) [G] — [G]: *Manager, Job, GPS, Image, gmail, digital object identifier, App-Engine, Virgin Media, Business Intelligence, IP Justice, digitale Information, der General Public License, Joost, Java*

[G] — [g]: *digital, Digitalisierung, Generator*;

в) [w] — [w]: *Time Warping-Verfahren, gmailswap.com, Website, Carphone Warehouse, Spyware, Ultrawideband-technik, wireless hub*

[w] — [v]: *Worddokument, Web, World Wide Web, wireless USB, wireless, Software*;

г) [J] — [J]: *freenet, Air Port Express, Tomb Raider, Copyright, Carrier, Creative Commons, Memory Stick, Service Provider, Broadband, gegen Copyrightverstoessen, Open Street Map, Browser, Opera, Oracle*

[J] — [Г]: *Sensoren, programmiert, Opera, Big Torrent Client*

(в основному увулярне [Г] або відповідний апроксимант). Диференціація між німецькими алофонами не проводилася;

д) [d] в ауслауті — [t]: *Trend, iPod, Video-Podcast, via RSS-Feeds, Downloads, Download-Rekorde, Hewlett-Packard, Download, an Bord, Broadband*

[d] в ауслауті — [d]: *world wide, Cloud-Computing, Grid-Computing, Ultrawideband-technik, Worddokument, Video-Downloads*.

Українська мова:

а) [t] — [Г]: *даджет, комп'ютер*

[t] — [Г']: *хмарний комп'ютинг, сейфти*;

б) [d] — [Д]: *провайдер, дисплей, модем*

[d] — [Д']: *медіа індустрія, дигітальний*;

в) [n] — [Н]: *он-лайн, принтер, контент*

[n] — [Н']: *монітор, ініціалізація*;

г) [l] — [Л]: *он-лайн, глобал гезерінг, оверлей*

[l] — [Л']: *Лінукс, содьюшенс, клієнт, компіляція, лінкер*;

г) [J] — [P]: *інтернет, контролер, Пауер Поінт*

[J] — [P']: *кард-рідер*

[J] — [J]: *Explorer, Microsoft*;

д) [g] — [Г]: *гезерінг, логін*

[g] — [Г]: *глобал гезерінг*;

е) [T] — [C]: *блютус*

[T] — [T]: *Bluetooth*;

є) [D] — [З]: *Езернет, мазерборд*

[D] — [D]: *Motherboard*.

Синтагматична субституція (заміна однієї фонему мови-донора декількома фонемами мови-реципієнта):

Німецька мова: не зафіксовано.

Українська мова:

[N] — [H] + [Г]: *глобал гезерінг, шарінг, маркетинг*

[N] — [H] + [Г]: *комп'ютінг*.

Варто відмітити явище звукової дивергенції в межах синтагматичної субституції, що зумовлено нерегулярністю передачі англійської фонему [g] в українській мові.

Як свідчать результати проведеного дослідження, приголосні англо-американських запозичень зазнають різного ступеню адаптації до консонантних систем мов-реципієнтів: українській мові властиво значно більше фонетичне пристосування запозиченої лексики, німецька мова демонструє більш толерантне відношення до чужорідних звукових проявів. При цьому можна виділити як загальні, так і конкретно мовні особливості.

До загальних рис можна віднести спільні англійські приголосні фонему, відсутні в німецькій та в українській мовах, які виступають в якості ксенофонів в обох мовах, що запозичують: [ɹ], [D], [T]. Треба відзначити, що розповсюдження цих ксенофонів значно вище в німецькому мовленні, а в українському їх вживання досить обмежено і okazіонально. Крім того, основною зі встановлених діафонічних відносин в обох мовах є звукова дивергенція, тобто передача однієї фонему запозиченого слова різними фонемами мови, що запозичує.

Серед конкретно мовних особливостей виділяються наступні:

1. Українська мова значно більше адаптує до своєї фонетичної системи англійські приголосні фонему, за винятком вищезазначених ксенофонів, які продукуються паралельно з відповідними діафонами.

2. Німецька система приголосних значно поширює свій інвентар за рахунок ксенофонів англійського походження: вживання [s] в аблауті зафіксовано в 84 % реалізацій англо-американізмів, [G] — у 60 %, [ɹ] — у 90 %, [w] — у 67 %.

3. В 19 % реалізацій англо-американських запозичень в німецькому мовленні зафіксовано реалізацію [d] в ауслautі, тобто не відбувається оглушення, що суперечить фонетичній системі німецької мови.

4. Вживання [sp] та [st] в ауслауті в німецькому мовленні, а також ксенофонів [D] та [T] складає 100 %.

Фонетична система мови, як і будь-яка частина мовної системи, не є незмінною, стійкою й симетричною у своєму розвитку і «являє собою систему можливостей, повністю не реалізованих» [9: 12], що «може вдосконалюватися для того, щоб відповідати зростаючим вимогам суспільства» [10: 6]. Отримані на прикладі англо-американських запозичень сфери інформаційних технологій результати переконливо доводять існування значної кількості фонологічних інновацій (ксенофонів) в мовленні німецьких і українських дикторів радіо і телебачення, що ще раз підтверджує дані, отримані рядом дослідників німецької мови [11; 12; 13; 14]. Українська мова значно менше і більш обережно використовує ксенофони, що можна пояснити соціальними факторами: знання англійської мови в Україні доки не є ознакою успішності або вищої професійної кваліфікації. Однак, сучасні реалії спрямовані на те, що знання англійської мови, розуміння і вживання англо-американських запозичень стає вагомим та безальтернативним компонентом мовної компетенції будь-якої освіченої людини. Враховуючи прогресивність цієї тенденції, можна прогнозувати більш частотне вживання ксенофонів англійського походження в українському мовленні.

Перспективним уявляється вивчення особливостей вимови приголосних ксенофонів у німецькому та українському мовленні на більш широкому експериментальному матеріалі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Р. К. Махачашвілі. — Запоріжжя, 2005. — 22 с.
2. Петлюченко Н. В. Реалізація консонантних сполук на стику лексичних одиниць (інструментально-фонетичне дослідження на матеріалі мовлення дикторів радіо та телебачення Німеччини): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Петлюченко Наталія Володимирівна. — Од., 1999. — 197 с.
3. Бондаренко Е. С. Територіальна варіативність голосних і приголосних сучасної німецької мови (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Бондаренко Ельвіра Сидорівна. — К., 2005. — 219 с.
4. Abresch J. *Englisches in gesprochenem Deutsch. Eine empirische Analyse der Aussprache und Beurteilung englischer Laute im Deutschen: Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde.* — [електронний ресурс] / Julia Abresch. — Bonn, 2007. — 271 S. — режим доступу: http://deposit.d-nb.de/cgi-bin/dokserv?idn=984482989&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=984482989.pdf.

5. Leemann A. Acoustic Analysis of Swiss English Vowel Quality: A Quantitative and Qualitative Approach in Second Language Acquisition // Arbeitspapiere des Instituts für Sprachwissenschaft. — Universität Bern: 2006. — № 42. — 163 p.
6. Eckert H. The Phonetics and Phonology of English Pronunciation / H. Eckert, W. Berry. — Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2002. — 289 p.
7. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови): підруч. / Т. О. Бровченко, Т. М. Корольова. — 2-ге вид., переробл. та доп. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 300 с.
8. Жмаева Н. С. Реализация гласных фонем англо-американских заимствований сферы информационных технологий // Новітня філологія. — Миколаїв: МДГУ, 2010. — № 35 (15).—С. 62–74.
9. Вербицкая Л. А. Русская орфоэпия / Л. А. Вербицкая — Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. — 123 с.
10. Ступак І. В. Функціонування системи голосних фонем перед приголосним [g] у підготовленому і спонтанному мовленні (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецької мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Ступак. — Київ, 2003. — 20 с.
11. Никифоров Н. Д. Консонантная структура иноязычных слов в современном немецком языке (экспериментальное исследование): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Д. Никифоров. — Одесса, 1987. — 16 с.
12. Курченко Л. М. Сучасні тенденції фонетичної асиміляції англо-американських запозичень у студентському соціолекті німецької мови (соціолінгвістичний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. М. Курченко. — Київ, 1994. — 20 с.
13. Munske H. H. Ist das Deutsche eine Mischsprache? Zur Stellung der Fremdwörter im deutschen Sprachsystem / H. H. Munske // Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern. — Berlin, 1988. — S. 46–74.
14. Busse U. Standart und Variation bei der Aussprache von Anglizismen im Deutschen / U. Busse // Standartvariation: Wie viele Variation vertraegt die deutsche Sprache. Hrsg. von Ludwig M. Eichinger und Werner Kallmeyer. Institut fuer deutsche Sprache, Jahrbuch, 2004. — 246 S.